

Damian Żuchowski¹

ZAPOMNIANY GENOCYD. ANALIZA PRAKTYK LUDOBÓJCZYCH INDONEZYJCZYKÓW WOBEC MIESZKAŃCÓW PAPUI ZACHODNIEJ

■ 1. Wstęp

Termin „ludobójstwo” pojawił się w opisie rzeczywistości politycznej wraz z hekatombą II wojny światowej. Zgodnie z artykułem II Konwencji w Sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa z dnia 9 grudnia 1948 roku ludobójstwo to czyn „dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych” (Konwencja 1948).

Definiowanie ludobójstwa na kanwie doświadczeń II wojny światowej – realizowanego za pośrednictwem zbiurokratyzowanych i nowoczesnych struktur państw narodowych oraz zasilanego motywacją ideologiczną – rzuca głęboko na ramy interpretacyjne, w jakich zjawisko to umieszcza gros badaczy. Matrycą wyjaśnienia ludobójstwa stał się Holokaust, a wzorcowym organem wprowadzającym go w życie – machina państwa totalitarnego. Przebieg ludobójstwa z tej perspektywy powinien mieć charakter dynamiczny, zdecydowany i totalny. Jak zatem nazwać procesy rozciągnięte w czasie, trwające kilkadziesiąt lat, prowadzące ostatecznie do depopulacji i fizycznej likwidacji danej grupy społecznej?

Odpowiedź na to pytanie konieczna jest do oceny indonezyjskiej obecności w Papui Zachodniej². Od wkroczenia na ten teren w latach 60. sił zbrojnych Indonezji śmierć poniosło kilkaset tysięcy rdzennych mieszkańców Papui Zachodniej. Przedstawiciele zachodniopapuaskiego społeczeństwa obywa-

¹ E-mail: dam.zuchowski@gmail.com

² Autor dziękuje za cenne uwagi Błażejowi Popławskiemu i Rafałowi Szyborskiemu.

telskiego, działacze polityczni, a także reprezentanci lokalnych wspólnot religijnych wydarzenia te określają zgodnie mianem „ludobójstwo”. Opinie zewnętrznych ekspertów są w tej materii podzielone. Zapomniany konflikt nie stał się dotychczas areną międzynarodowej mediacji przy współudziale Organizacji Narodów Zjednoczonych, ani też obiektem pogłębionych badań socjologicznych i politologicznych³. Rzetelne przeprowadzenie rekonesansu naukowego utrudnia indonezyjska polityka w stosunku do Papui Zachodniej, która to praktycznie uniemożliwia dostęp do niewrażliwych obszarów zarówno przedstawicielom organizacji pozarządowych i humanitarnych, badaczom społecznym, jak i dziennikarzom⁴.

Korzystając z dostępnych materiałów, będących świadectwem historycznych wydarzeń, a także aktualnej sytuacji polityczno-społecznej w Papui Zachodniej, w niniejszym artykule zestawiono fakty mające *a priori* pomóc w udzieleniu odpowiedzi na pytanie o to, czy mieszkańcy zachodniej części Nowej Gwinei są ofiarami ludobójstwa. Osią dla konstrukcji artykułu jest Artykuł II Konwencji w Sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa, w rozumieniu której ludobójstwem jest „którykolwiek z wymienionych czynów dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych: a) zabójstwo członków grupy; b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy; c) rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego; d) stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy; e) przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy” (Konwencja 1948). Wyszczególnione warunki stanowią

³ Także w najnowszej literaturze poświęconej Indonezji autorstwa polskich badaczy sytuacja papuaskich mieszkańców tego kraju jest problemem peryferyjnym. W książkach Natalii Laskowskiej (2012) i Anny Grzywacz (2014) Papuasom poświęcono zaledwie kilka stron.

⁴ Większość literatury z dziedziny *genocide studies*, obejmującej politykę władz w Dżakarcie, dotyczy innego ludobójstwa dokonanego przez reżim, a mianowicie komunistów i Chińczyków w latach 1965–1966 (Cribb 2004; Nijakowski 2013: 177–178). Za inny punkt odniesienia do debaty nad ludobójstwem Indonezyjczyków w Papui Zachodniej posłużyć mogłyby dzieje najnowsze Demokratycznej Republiki Timoru Wschodniego – do 1975 roku kolonii portugalskiej, w latach 1976–1999 regionu pod okupacją indonezyjską, następnie przez trzy lata pod administracją Organizacji Narodów Zjednoczonych, a kraju niepodległego od 2002 roku (Bonczol 2008; Nijakowski 2013: 178–180). W 2005 roku powołano Komisję dla Osiągnięcia Pokoju i Pojednania we Wschodnim Timorze – raport końcowy, dokumentujący skalę zbrodni Indonezyjczyków, opublikowano po trzech latach pracy Komisji (Grzywacz 2014: 145–147; Laskowska 2012: 93–96).

kolejne podrozdziały, zgodnie z którymi przeanalizowano problem ludobójstwa w Papui Zachodniej.

■ 2. Rys historyczny

Indonezja uzyskała niepodległość od Holandii w 1945 roku. Jako unitarny kraj, położony na ponad 17,5 tys. wysp, będących łącznikiem między Azją Południowo-Wschodnią a Pacyfikiem, Indonezja nigdy nie stanowiła politycznego monolitu. Cechowała się różnorodnością kulturową, etniczną i religijną, przenikaniem wpływów hinduistycznych, muzułmańskich, animistycznych. „Zaledwie co dziesiąty mieszkaniec archipelagu deklaruje indonezyjską przynależność narodową”, stwierdza Adam Jelonek (2002: 93). Relacje między mniejszościami w tego rodzaju społeczeństwie pluralistycznym trafnie scharakteryzował norweski antropolog społeczny Thomas Hylland Eriksen: „Grupy, które tworzą takie społeczeństwo, są wprawdzie zmuszone do uczestnictwa w jednorodnym systemie polityczno-gospodarczym, lecz pod innymi względami są uważane (i uważają same siebie) za zdecydowanie odrębne” (2013: 35).

Elitę polityczną Indonezji tworzyli głównie zislamizowani Jawajczycy i Sundajczycy. To oni piastowali w okresie narodzin państwa przeważającą część stanowisk wojskowych i administracyjnych. Z Jawy pochodzili przyszli przywódcy państwa – Sukarno (prezydent w okresie 1945–1967) i Suharto (1967–1998) – chętnie przyrównujący się do jawajskich królów (Laskowska 2012: 49).

Zachodnia część Nowej Gwinei od ponad pół wieku wchodzi w skład Republiki Indonezji – wschodnia część wyspy uzyskała niepodległość od Australii w 1975 roku i funkcjonuje jako Niezależne Państwo Papui-Nowej Gwinei. Zachodnia Papua, co podkreślił Jelonek, „nigdy nie doświadczyła przedwojennego holenderskiego kolonializmu i nie uczestniczyła w nacjonalistycznym ruchu narodo-wyzwoleńcym” (2002: 95). Zauważyć należy, że mieszkańcy Papui Zachodniej są bliżsi kulturowo i religijnie Papui-Nowej Gwinei, Wyspom Salomona, Vanuatu, Fidżi oraz Kanakom z Nowej Kaledonii niż Indonezji. Na obszarze Papui Zachodniej mieszkało ponad 250 grup etnicznych o melanezyjskich korzeniach. Posługiwali się niespełna 800 różnymi językami i dialektami. Tworzyli osobne twory organizacyjne i terytorialne, skupione wokół życia plemiennego i klanowego. Ich system religijny antropologowie klasyfikowali jako animizm – obecnie znaczna część populacji to chrześcijanie: głównie protestanci, a także katolicy (Parkop 1998).

Za jeden z katalizatorów krystalizacji tożsamości narodowościowych na terenach współczesnej Indonezji uznać należy obecność Europejczyków, szczególnie Holendrów (Anderson 1997:172–173). Opierając swoją dominację na Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej, włączyli oni znaczną część archipelagu rozpościerającego się między Azją a Pacyfikiem w granice Holenderskich Indii Wschodnich. Ustanawiając zwierzchność nad sultanatem Tidore, uzyskali także kontrolę nad Papuą Zachodnią. Wszelki opór względem swojej obecności Holendrzy tłumili ze szczególną bezwzględnością (Laskowska 2012: 33–47).

Wybuch II wojny światowej przyspieszył podważenie dominacji europejskiej w Azji Południowo-Wschodniej. Lata 1945–1949 to okres wrzenia i wybuchu indonezyjskiej rewolucji narodowej, skierowanej przeciwko imperium holenderskiemu i wspierającym je kolonistom. Indonezyjska niepodległość wykuwała się w krwawych i bezwzględnych walkach oraz represjach na ludności cywilnej (Bonczol 2012: 31–32).

Nowopowstałe indonezyjskie państwo zyskało ustrój federalny oparty za tzw. Pancasila – pięciu zasadach filozofii polityki: nacjonalizmu indonezyjskiego, internacjonalizmu i humanitaryzmu, zasadzie konsensusu i demokracji, sprawiedliwości społecznej oraz wierze w jedyne najwyższego Boga (Laskowska 2012: 68; Jelonek 2002: 88–89). Teoretycznie oznaczało to akceptację zróżnicowania kulturowego Indonezji. W praktyce prezydent Sukarno monopolizował władzę, sukcesywnie eliminując opozycję, wzmacniając rolę armii i przekształcając ustrój w tzw. demokrację sterowaną. Jak pisał Jelonek, „kierowana demokracja» Sukarno była w istocie formą autorytaryzmu opartą na charyzmatycznym przywództwie i radykalnej rewolucyjnej wizji” (2002: 82).

Uzyskanie suwerenności przez Indonezję nie zakończyło sporu terytorialnego z Holandią. Po zakończeniu II wojny światowej w granicach posiadłości holenderskich pozostawała Papua Zachodnia. Od 1949 roku indonezyjski rząd naciskał na włączenie jej w skład republiki. Sukarno, występujący na arenie międzynarodowej jako rzecznik dekolonizacji (był jednym z inicjatorów konferencji w Bandungu w 1955 roku), nie zgadzał się na samostanowienie Melanezyjczyków z Papui Zachodniej. Władze w Dżakarcie konsekwentnie twierdziły, że Indonezja, wypełniając próżnię polityczną po Holenderskich Indiach Wschodnich, powinna przejąć kontrolę nad Papuą Zachodnią. Prawdziwa dekolonizacja regionu mogła – twierdził Sukarno – dokonać się tylko pod auspicjami Indonezji.

Łukasz Bonczol, autor monografii *Zrozumieć Indonezję. Nowy Ład generała Suharto*, zwraca uwagę na to, że Indonezyjczycy wzmacniali argu-

mentację geopolityczną odwołaniem się do mitu narodowego – do wyidealizowanego królestwa Majapahit, które było „przedstawiane jako państwo rządzące z Jawy wszystkimi wyspami archipelagu oraz większą częścią Półwyspu Malajskiego” (Bonczol 2012: 222). Do tego, zajęcie Papui Zachodniej zyskiwało znaczenie symboliczne – podobnie jak Anglicy uczynili miejscem zsyłki dla hinduskich działaczy niepodległościowych Port Blair na Andamanach, tak Holendrzy w dwudziestoleciu międzywojennym zsyłali do Boven Digoel w Papui Zachodniej indonezyjskich dysydentów (Lundry 2009: 167). Benedict Anderson, amerykański socjolog, jeden z głównych teoretyków nacjonalizmu, przez wiele lat mieszkający i piszący o Azji Południowowschodniej, podsumował gest polityków z Dżakarty: „Internowanie tam [na bagnach na północ od Merauke] męczenników narodowych stało się centralnym motywem legendy walki z kolonializmem i sprawiło, że wyobraźnia narodowa uświęciła to miejsce: Wolna Indonezja – od Sabangu (na północno-zachodnim krańcu kraju) aż po? Oczywiście – po Merauke. Nie miał znaczenia fakt, że oprócz kilkuset internowanych żaden nacjonalista aż do lat 60. nigdy nie widział na własne oczy Nowej Gwinei” (1997: 172). Walka o Papuę Zachodnią oznaczała zatem dla części Indonezyjczyków walkę o miejsca pamięci społecznej i historycznej, koniecznej do ufundowania mitu założycielskiego ich ojczyzny. Na tym etapie dyskusji kwestie gospodarcze – ogromne złoża złota i miedzi w Papui Zachodniej – nie były jeszcze poruszane.

Za innym rozwiązaniem politycznym dla ziemi zamieszkałej przez Papuasów optowali Holendrzy. Podczas trwających kilka lat spotkań i negocjacji domagali się oni niepodległości dla zachodniej części Nowej Gwinei. Argumentowali, że społeczności tego regionu nie mają *de facto* związków z Azjatami z Indonezji i w pełni zasługują za utworzenie suwerennego kraju (Saltford 2000). Holendrzy zwracali także uwagę na wzrost aktywności politycznej Papuasów, posiadanie przez nich flagi narodowej (Bintang Kejora), hymnu (Hai Tanakhu Papua). Na skutek nacisków administracji amerykańskiej, która to obawiała się wzmocnienia więzi Indonezji z krajami bloku komunistycznego, Holendrzy zgodzili się ostatecznie ustąpić (Grzywacz 2012: 141; Anderson 1997: 172–173).

W 1962 roku Papua Zachodnia znalazła się pod tymczasowym zarządem komisarycznym ONZ. 1 maja 1963 roku kontrolę nad jej terytorium przejęła administracja w Dżakarcie. Porozumienie w tej sprawie, podpisane w Nowym Jorku, zakładało jednak, że nie później niż w przeciągu najbliższych sześciu lat Indonezyjczycy będą zobligowani do przeprowadzenia plebiscytu, w którym Papuasi sami zadecydują, czy utworzą niepodległe państwo, czy też zostaną ostatecznie zintegrowani terytorialnie w granicach państwa indonezyjskiego (Grzywacz 2012: 141–142).

Tak zwany Akt Wolnego Wyboru z 1969 roku nie miał jednak wiele wspólnego z ideą głosowania ludowego. Spośród 800 tysięcy osób uprawnionych do głosowania indonezyjska administracja wybrała około 1025 elektorów, w większości zastraszonych lub odpowiednio poinstruowanych, by głosować przeciw samostanowieniu. Mimo tego jawnego pogwałcenia podstawowych standardów demokracji, przejrzystości i wolnego wyboru rezultaty plebiscytu zostały zaakceptowane większością głosów przez Zgromadzenie Ogólne ONZ (Saltford 2002: 15). W następstwie przyłączenia regionu Indonezyjczycy zmienili jego nazwę na Irian Barat (Zachodni Irian), a następnie na Irian Jaya (Zwycięski Irian). Przemianowano także nazwę stolicy najpierw z Kotabaru na Sukarnopura, a następnie na Djajapura (Jayapura) (Mote, Rutherford 2001).

Do Papui Zachodniej wkroczyła armia indonezyjska. Indonezyjczycy, jak pisał włoski podróżnik Patrice Franceschi, „z pozycji narodu kolonizowanego przeskoczyli bez wahań na pozycję nowych kolonizatorów” (1994: 27). Rozpoczęła się gehenna lokalnej ludności. Represje skupiały się na wszystkich, którzy wyrażali niezadowolenie z powodu obecności Indonezyjczyków, zwłaszcza na utworzonej w 1965 roku Organizacji Wolnej Papui (Organisasi Papua Merdeka, OPM), kwestującej na cele niepodległościowe, a następnie walczącej o ten postulat drogą oporu zbrojnego (Premdas 1977). Podczas półwiecza obecności struktur państwa indonezyjskiego w Papui Zachodniej lokalna ludność stała się przedmiotem różnego rodzaju prześladowań i praktyk ludobójczych.

■ 3. Praktyki ludobójcze

3.1. Zabicie członków grupy

Od momentu wkroczenia indonezyjskiej armii do Papui Zachodniej, zainstalowania w jej granicach indonezyjskiej administracji, a następnie włączenia w skład terytorialny Indonezji, w wyniku bezpośredniej lub pośredniej działalności indonezyjskich sił bezpieczeństwa zginęło kilkaset tysięcy rdzennych mieszkańców Papui Zachodniej. Dokładna liczba ofiar jest trudna do określenia, ponieważ indonezyjskim rządowi nigdy nie zależało na dokładnym oszacowaniu tego rodzaju statystyk, ani na umożliwieniu prowadzenia monitoringu w tym zakresie neutralnym instytucjom i organom międzynarodowym. W zależności od źródła łączny bilans ofiar śmiertelnych szacowany jest na 100–700 tysięcy (Elmsie, Webb-Gannon 2013; Crocombe 2007: 228).

Reżim w Dżakarcie traktował Papuę Zachodnią jako *sui generis* poligon dla wojska i służb bezpieczeństwa. Instrumentarium stosowane wobec rdzennych mieszkańców ewoluowało. Likwidowano wioski o znaczeniu

strategicznym, zabezpieczając tym samym teren dla kolonizacji indonezyjskiej. Przykładowo, w latach 1968–1969 w górach Arfak i w obszarze Enarotali lotnictwo indonezyjskie przeprowadziło serię bombardowań i zrzutów oddziałów spadochroniarzy, pacyfikujących wsie papuaskie (Singh 2008: 138–139).

Azjatycka Komisja Praw Człowieka (AHRC) z siedzibą w Hongkongu w 2013 roku opublikowała raport „The Neglected Genocide” opisujący skalę zbrodni w Papui Zachodniej w latach 1977–1978. Aby stłumić ruch niepodległościowy i niezadowolone rdzennych mieszkańców Papui Zachodniej w obszarze Central Highlands, indonezyjscy żołnierze dopuścili się „niewypowiedzianych okrucieństw, w tym gwałtów, tortur i masowych egzekucji” (*Neglected Genocide* 2013: 1). W trakcie operacji wojskowej prowadzonej pod kryptonimem Kikis, zrzucono bomby lotnicze, przeciwpiechotne bomby kasetonowe i napalm. AHRC podczas swoich badań zebrała nazwiska 4146 zabitych podczas tej operacji, choć przyznaje, że rzeczywista liczba ofiar mogła wynosić ponad 10 tys. osób (*Neglected Genocide* 2013)⁵.

W 1981 roku w operacji militarnej prowadzonej pod kryptonimem Sapu Bersih, zginęło od 2,5 tys. do aż 13 tys. Papuasów⁶ (Anderson 2015: 9). W czerwcu i lipcu 1985 roku 517 cywilów zostało zabitych w kilku górskich wioskach w odwecie za śmierć cywilów indonezyjskich w starciu z partyzantami OPM (Anderson 2015: 16). W lipcu 1998 roku po upadku dyktatora Suharto indonezyjskie siły bezpieczeństwa przy walnym wsparciu formacji specjalnej Kopassus spacyfikowały pokojową, niepodległościową demonstrację na wyspie Biak. W rezultacie ostrzału na lądzie, a następnie egzekucji i aktów topienia na otwartym morzu stłoczonych wcześniej w porcie kobiet, mężczyzn i dzieci, zginęło od 80 do nawet 200 osób (Żuchowski 2011).

Po 1999 roku – w okresie, kiedy rozpoczął się powolny proces demokracji Indonezji – grupowe zabójstwa członków zachodniopapuaskich społeczności nadal są odnotowywane. Wśród nich można wyróżnić następujące incydenty: Nabire (2000 rok), Abepura (2000), Waspier (2001); Wamena (2002); Paniai (2010), Kiama i Padang Bullen (2011 r.), Wamena (2012), Tingginambut, Puncak Jaya (2013), Paniai (2014) oraz Yapen (2015).

W Papui Zachodniej regularnie dochodzi do zamachów na ważnych i uznanych reprezentantów lokalnych zbiorowości. W roku 2001 zamordowany został lider pokojowego ruchu niepodległościowego Theys Eluay. W niespełna rok później zginął inny umiarkowany działacz suwerennościowy

⁵ Znany papuaski działacz z Doliny Baliem, wieloletni Obet Komba, którego świadectwo zawiera raport AHRC, stwierdził, że operacje wojskowe doprowadziły wówczas do śmierci 11 tys. ludzi w samej regencji Jayawijaya (*Neglected Genocide* 2013: 7).

⁶ 2,5 tys. ofiar raportowała strona indonezyjska – 13 tys. holenderscy dziennikarze.

Yafeth Yelemaken (Missala 2002). W 2004 roku żołnierze Kopassus w miejscowości Monia zabili wielebnego Elisa Tabuni oraz jego syna (Wing, King 2005: 6). W 2009 roku indonezyjscy żołnierze uśmiercili wieloletniego przywódcę OPM Kelly'ego Kwalika. W czerwcu 2012 roku zastrzelony został przewodniczący Komitetu Narodowego Papui Zachodniej (Komite Nasional Papua Barat, KNPB), Mako Tabuni. Pół roku później policjanci zabili innego działacza KNPB, Hubertusa Mabela. Do końca tego roku życie straciło ponad 20 wysokiej rangi działaczy papuaskich. W sierpniu 2014 roku zginął przewodniczący jednego z oddziałów KNPB, Martinus Yohame, po tym jak podczas konferencji prasowej w przededniu wizyty prezydenta Indonezji, Susilo Bambang Yudhoyono, skrytykował politykę gospodarczą i środowiskową Indonezji w obszarze (Żuchowski 2014).

Zabójstwa indywidualnych osób dokonywane przez indonezyjskich funkcjonariuszy, jak mogłyby świadczyć powyższe przypadki, nie mają jednak zawsze podtekstu politycznego. Przykładowo, w maju 2011 roku w Nabire sześciu indonezyjskich żołnierzy śmiertelnie pobiło i raniło bagnetem młodego urzędnika Dereka Adii, po tym, jak zwrócił się do nich z prozajiczną prośbą o pomoc w zorganizowaniu transportu kilku osób (*Distressing images*: 2011). W lipcu 2013 roku we wsi Popume położonej w regencji Lani Jaya kule indonezyjskich żołnierzy dosięgły 11-letnią Arlince Tabuni, śmiertelnie raniąc ją w plecy na terenie ogrodu jej domu (*Indonesian military*: 2013).

3.2. Spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członka grupy

3.2.1. Tortury

Różnorodne formy fizycznego i psychicznego prześladowania towarzyszą indonezyjskiej administracji od początku jej obecności w newralgicznym obszarze, zarówno podczas standardowych dochodzeń, jak i zorganizowanych akcji wymierzonych w ruch niepodległościowy bądź apolityczną ludność cywilną.

W lipcu 2008 roku specjalny wysłannik ONZ ds. Papui Zachodniej doniósł o znalezieniu dowodów potwierdzających stosowanie tortur na szeroką skalę, w tym systematycznego bicia i rażenia prądem. Wnioski te potwierdziły raporty przygotowywane przez przedstawicieli środowisk akademickich oraz działaczy organizacji pozarządowych (*Practice of Torture* 2015: 8).

Badania przeprowadzone przez organizację Elsham oraz Międzynarodowe Centrum Pośredniej Sprawiedliwości w 2012 roku udokumentowały 794 przypadki naruszeń praw człowieka w Papui Zachodniej w latach 1960–2002, z czego 97 z nich stanowiły tortury i gwałty. Budi Hernawan z University of Indonesia w Dżakarcie udokumentował 431 przypadków tortur w Papui

Zachodniej w latach 1963–2010 (Elmslie, Webb-Gannon 2013: 15). Twierdzi on, że stosowanie tortur przez indonezyjskie służby wobec Papuasów nie jest tylko środkiem pozyskiwania informacji, ale także strategią celowego publicznego upokorzenia i zastraszania. Dręczenie ciała jest formą dominacji nad ofiarą i jej bliskimi oraz psychologicznego nacisku, aby porzucili wszelkie nadzieje związane z zachodniopapuaskim nacjonalizmem (King 2002). Hernawan uważa, że powszechne stosowanie tortur stało się aprobowaną przez indonezyjską administrację formą sprawowania rządów w Papui Zachodniej (Elmslie, Webb-Gannon 2013).

Przedstawiciele ludności papuaskiej regularnie alarmują o okrucieństwach policji indonezyjskiej. Poniżej zestawiono kilka wybranych świadectw ofiar, ilustrujących najczęściej stosowane techniki tortur.

Hans Awendu z Biak był trzykrotnie aresztowany w latach 1963–1973 pod pretekstem powiązania z OPM. Był bity, zastraszany, głodzony, stał się świadkiem torturowania, także poprzez rażenie prądem, swojego kolegi Baldusa Mofu (*Practice of Torture* 2015: 9).

Podczas operacji wojskowej prowadzonej w obszarze górskim w latach 1977–1978, w wiosce Dila lokalny przywódca Nalogian Kibak został zamordowany, a jego krew upuszczono i przechowywano w wiadrze. Podpułkownik Soekemi, który był dowódcą wojskowym w Nabire zmusił później pozostałych przywódców plemiennych, nauczycieli i księży do jej picia. Podczas tych samych działań zbrojnych indonezyjscy żołnierze dopuszczali się wyłupywania oczu swych ofiar. Osoby kaleczone odsyłano następnie do wiosek jako ostrzeżenie dla pozostałych Papuasów (*Neglected Genocide* 2013: 14).

W grudniu 1994 roku indonezyjscy żołnierze zatrzymali 15 osób, które po ceremonii religijnej podróżowały w kierunku Tembagapury. Oskarżyli ich o bandytyzm, rozebrali do naga, bili i torturowali. Dla czwórki z zatrzymanych przesładowania zakończyły się śmiercią. Papuasów przed śmiercią poniżano i dehumanizowano. Jak pisał Bonczol, „nikt się z Papuasami nie liczył, traktowano ich z wyższością jako «dzikusów» i ludzi drugiej kategorii. (...) Animistyczne kultury plemienne [Papuasów] nie mieściły się w ogólnie uznawanej, wywiedzionej z Pancasila definicji Indonezyjczka” (2012: 233). Wobec pojmanych używano określeń, takich jak: „psy”, „małpy” (*Neglected Genocide* 2013: 13), „sypiający ze świniami i mający mózg świni” (*Practice of Torture* 2015: 11).

W trakcie wydarzeń, które przeszły potem do historii jako Masakra na wyspie Biak (1998), żołnierze nakazali spędzonym do portu ludziom położyć się w rzędach na ziemi, po czym sformowali grupy i chodzili po chodniku z żywych ludzi, deptając im po twarzach i brzuchach. Ponad 100 Papuasów,

w tym kobiety i dzieci, które zabrano następnie na statki, na otwarte morze, przed śmiercią bito, torturowano i brutalnie kaleczono (Żuchowski 2011).

Stosowanie tortur wobec rdzennych mieszkańców Papui Zachodniej zostało zauważone przez międzynarodową opinię publiczną w 2010 roku, po tym, gdy w serwisie Youtube opublikowano nagrania dokonane własnoręcznie przez indonezyjskich żołnierzy, uwieczniających swe wyczyny, jako swoiste pamiątki i trofea z akcji w terenie. Fala masowej krytyki w mediach niewiele zmieniła. W grudniu 2015 roku Krajowa Komisja Praw Człowieka poinformowała, że w pierwszym roku prezydentury niedawno wybranego prezydenta Indonezji, Jokowi Widodo, liczba przypadków łamania praw człowieka w Papui Zachodniej wzrosła. Ponad 700 Papuasów doświadczyło w tym okresie aresztowania, pobicia bądź tortur (*Human Rights abuses*: 2015).

3.2.2. Gwałty i brutalna przemoc

Częstotliwość gwałtów na zachodniopapuaskich kobietach dokonywanych przez członków indonezyjskiej armii jest szczególnie duża w pobliżu posterunków wojskowych położonych wzdłuż granicy z Papuą-Nową Gwineą. Gwałt zadaje niepowetowane straty fizyczne i psychiczne, wprowadza również poważne zaburzenia w życiu całych rodzin i społeczności. Poniżej kilka świadectw – upublicznionych zarówno przez Papuasów, jak i zachodnich dziennikarzy śledczych.

Konstan Atanay z Sorong w latach 60. i 70. stał się mimowolnym świadkiem oraz ofiarą nadużyć dokonywanych przez oficerów z regionalnych jednostek wojskowych. Naocznie widział przemoc seksualną, jakiej doświadczały kobiety i dziewczęta w wiosce Ayamaru. Żołnierze z Pattimura zebrali kobiety w jednym domu, domagając się zaspokajania przez nie swoich potrzeb seksualnych. Funkcjonariusze rozbierali kobiety do naga i zmusili je do stania się seksualnymi niewolnicami. Mieszkańcy Ayamaru obserwowali gwałty na swoich córkach, ale nie mogli zareagować z racji przewagi militarnej żołnierzy (*Practice of Torture* 2015: 9).

Australijski publicysta, Kel Dummet, który w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku odwiedził wyspę Biak, podczas rozmów z miejscowymi kobietami usłyszał o dramacie, którego doświadczały od kilkudziesięciu lat, żyjąc w realnym poczuciu zagrożenia przemocą fizyczną i seksualną. Żołnierze regularnie organizowali imprezy taneczne w odległych wioskach, wymuszając udział lokalnych mieszkank. Podczas zabawy lub po niej Papuaski były gwałcone przez wojskowych (Dummet 2003).

Zwyrodniałe praktyki związane z seksualnością i przemocą towarzyszyły również dużym operacjom wojskowym indonezyjskiego wojska. Według

danych zebranych przez AHCR podczas Operacji Kikis rządowi żołnierze we wsi Kuyagawi cięli mieszkańców bagnietami w miejscach intymnych. Rejestrowano też tortury przy użyciu ognia i rozpalonych prętów nakierowywanych na narządy płciowe, prowadzące do śmierci katowanej ofiary. Oficerowie wkładali również kobietom do ust męskie członki odcięte wcześniej od ciał zabitych mężczyzn (*Neglected Genocide* 2013: 16).

3.3. Rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego

Tradycyjne życie rdzennych papuaskich społeczności skupione było wokół wioski i opierało się na samowystarczalnej gospodarce związanej z uprawą ogrodów, myślistwem, zbieractwem, połowem ryb, a także hodowlą zwierząt. Ważnym łańcuchem w kulturze i gospodarce Papuasów pozostaje też świnia, istotna podczas wymiany handlowej i zawierania umów, a także ze względu na kluczowe źródło białka. Wszystkie te wartości wciąż zajmują wysokie miejsce w zachodniopapuaskim społeczeństwie. Możliwość niezakłóconego korzystania z tych zasobów stanowi warunek zachowania integralności kulturowej i przetrwania lokalnych wspólnot.

3.3.1. Niszczenie źródeł pożywienia i zabudowań mieszkalnych

Podczas dziesiątek operacji wojskowych przeprowadzonych przez indonezyjską armię w Papui Zachodniej niszczenie źródeł pożywienia i całych wiosek stanowiło czynność niemal rytualną. W swoim raporcie z kwietnia 2013 roku Selpius Bobii wymienia zabijanie zwierząt hodowlanych, niszczenie upraw i ogrodów warzywnych, a także palenie domów i kościołów w kontekście standardowej strategii obranej przez wojsko w latach 1971–1983. Za każdym razem ataki prowadzone przez służby bezpieczeństwa zmuszają mieszkańców do ucieczki w głąb lasu i ukrywania się. Skutkiem są choroby, niedobór żywności, a nawet śmierć głodowa (Bobii 2013).

Połączona operacja zbrojna wojska i sił specjalnych Kopassus, jaka rozpoczęła się w drugiej połowie 2004 roku w regionie górskim Zachodniej Papui, zmusiła do ucieczki ponad 6300 lokalnych mieszkańców. Spalono 371 domów oraz 6 budynków szkolnych. Uchodźcy z plemienia Lani stracili swój cały dobytek; żołnierze, dokonując rabunków oczyszczonych wsi, ładowali na ciężarówkę świnie będące własnością wspólnoty i sprzedawali je (Wing, King 2005: 7).

Po incydencie w Honailama z 6 czerwca 2012 roku, w którym mieszkańcy zlinczowali dwóch żołnierzy z batalionu Kostrad 756 odpowiedzialnych

za śmiertelne potrącenie dziecka, połączone działania sił bezpieczeństwa, stosujących zasadę odpowiedzialności zbiorowej, doprowadziły do śmierci kilkunastu osób, spalenia ponad 100 budynków i zabicia inwentarza gospodarskiego (Żuchowski 2012).

W styczniu 2015 roku wojsko i policja dokonały masowego aresztowania mieszkańców wsi Utkini w Timice, podpalając dla przestrogi kilkadziesiąt domów i namiotów, po tym, gdy znaleźli materiały świadczące o poparciu dla ruchu niepodległościowego. Zatrzymano 116 osób, w tym 48 kobiet i 3 dzieci. Setki innych zbiegło do lasu (Żuchowski 2015).

3.3.2. Niszczenie kondycji zdrowotnej

Stan zdrowia i zachorowalność mieszkańców Papui Zachodniej – w zestawieniu z populacjami nie-papuaskimi w Indonezji – przedstawia się bardzo źle. Śmiertelność niemowląt wśród Papuasów jest prawie pięciokrotnie wyższa od śmiertelności niemowląt wśród średniej pozostałej populacji kraju. Różnice te wskazują na strukturalną dyskryminację rdzennych mieszkańców Nowej Gwiney w Indonezji. Papua Zachodnia ma również najwyższy w całej Indonezji współczynnik zachorowalności na AIDS. Choroba pojawiła się w regionie wraz z masową migracją z przeludnionych wysp zachodniej Indonezji i rozwojem wielkich ośrodków miejskich oraz górniczych. W 2002 roku w Papui Zachodniej odnotowano 40% spośród stwierdzonych przypadków tej choroby w całej Indonezji, mimo że zamieszkuje ją zaledwie 1% populacji kraju (Elmslie, Webb-Gannon 2013: 152; Butt 2005).

Dążąc do przejmowania tubylczych gruntów pod projekty górnicze i infrastrukturalne, a także chcąc rozbić więzi społeczne opornych wspólnot, indonezyjska administracja prowadziła strategię przesiedleń i kolonizacji, nie zwracając uwagi na zdrowie i odporność immunologiczną Papuasów. Między 1979 a 1986 rokiem, amerykańskie przedsiębiorstwo Freeport McMoRan współpracowało z indonezyjskim wojskiem w programie przenoszenia członków ludu Amungme z ich górskiej ojczyzny na nizinne obszary Timiki. Życie w nowym miejscu okazało się bardzo ciężkie dla ludu Amungme. Położona na pasie wybrzeża, gorąca i nizinna Timika, miała zupełnie inny klimat i środowisko, niż górskie rejony ich rodzimej ziemi. Ocenia się, że w przeciągu kilku lat zmarło około 20% dzieci ze społeczności objętych przesiedleniami. Wielu Amungme nie zaakceptowało tego stanu rzeczy i próbowało wrócić w rodzinne strony, byli jednak wyłapywani i przewożeni z powrotem (Abrash 2001).

David C. Hyndman, politolog z University of Queensland uważa, że wobec rdzennych mieszkańców Papui Zachodniej stosowano również formy wojny biologicznej. W 1971 roku indonezyjscy żołnierze przywieźli w obszary

identyfikowane z wysokim poparciem dla ruchu niepodległościowego świnie zakażone wągryczą (*cysticercosis*), pochodzące z Bali. Choroba wcześniej nieznaną w Papui Zachodniej szybko się rozprzestrzeniła. Po zjedzeniu zakażonej wieprzowiny pasożyt atakował mózg, oczy, mięśnie, serce i płuca. Wiele ofiar doświadczyło napadów padaczkowych i zaburzeń psychicznych, zdarzały się przypadki śmiertelne. Pierwsze ognisko szybko rozprzestrzeniającej się choroby zarejestrowano w regionie Paniai, w obszarze zamieszkanym przez członków ludu Me (Ekari). Hyndman uważał, że indonezyjski rząd sponzorował ludobójczy, antypapuaski program przy wykorzystaniu broni biologicznej⁷ (Kirsz 2006: 181–182).

3.3.3. Transmigracja

Po objęciu władzy w Indonezji przez generała Suharto zainicjowano na szeroką skalę program Transmigrasi, czyli przesiedlania ludności w celach osadniczych. Program ten miał służyć oficjalnie przenoszeniu mieszkańców z przeludnionych obszarów Indonezji, tj. Jawy, Madury i Bali, a także równomiernemu rozmieszczeniu ludności. Jak zauważa jednak Bonczol, „kolonizacja miała sprzyjać nie tylko harmonijnemu rozwojowi kraju, ale również wzmacnianiu jedności narodowej, przeciwdziałać tendencjom odśrodkowym, pomagać wojsku w zwalczaniu działalności wywrotowej, gróźb obcej infiltracji i inwazji” (Bonczol 2012: 226). Masowe przemieszczenia ludności, nie zawsze dobrowolne, były skierowane na wyspy peryferyjne w stosunku do Jawy, nie rzadko o zupełnie odmiennym profilu etnicznym i kulturowym. Przemieszczenia te trwają nadal i kierowane są również na Papuę Zachodnią.

Misji przesiedlania Transmigrasi asystowało wojsko, dokonując ataków na ludność autochtoniczną, niszcząc jej domy i ogrody, tak by na miejsce wypędzonych mieszkańców osiedlić ludność objętą rządowym programem. Często obozy przesiedleńców lokalizowano na wybrzeżu, zmuszając tradycyjnych mieszkańców do ucieczki w głąb lądu. Przykładowo, operacji wojskowej Sapu Bersih prowadzonej w 1981 roku, która pochłonęła życie nawet kilkunastu tysięcy Papuasów, towarzyszyło hasło „Biar tikus lari kehutan, dikandang asal ayam Piara” – „Niech szczury biegną do dżungli, abyśmy mogli hodować kury w klatce”. W 1984 roku na rzecz Transmigrasi odebrano Papuasom bez odszkodowania 700 tysięcy ha ziemi. Proces ten odbywa się w dalszym ciągu, zarówno w ramach programu, jak i za pośrednictwem spontanicznych migracji, radykalnie przeobrażając strukturę demograficzną Papui Zachodniej (Bobii 2013).

⁷ Będący w większości muzułmanami Indonezyjczycy nie jedzą wieprzowiny.

Badania Jima Elmsliego z University of Sydney wskazują, że w 1971 roku Papuę Zachodnią zamieszkiwało 923 tysięcy ludzi, z czego 887 tys. stanowili rdzenni mieszkańcy regionu, a 36 tys. nie-Papuasi (4% populacji). W 1990 roku wśród populacji szacowanej na 1,63 mln osób znajdowało się 1,21 mln Papuasów i 414 tys. ludności napływowej (25% populacji). W 2011 roku proporcje po raz pierwszy w historii się odwróciły. Na 3,7 mln osób zamieszkujących Papuę Zachodnią ludność tubylcza z populacją 1,7 mln osób stanowiła mniejszość wobec 1,98 mln populacji nie-papuaskiej (54% populacji). Papuasi stali się mniejszością w swoim własnym kraju (Elmslie, Webb-Gannon 2013).

Elmslie szacuje, że do roku 2020 liczba mieszkańców Papui może osiągnąć nawet 7,2 mln osób. Papuasi z populacją 2,1 mln będą stanowić 28% ogółu mieszkańców. W tym samym okresie populacja nie-papuaskich społeczności wzrośnie aż do 5,1 mln i przekroczy 70% ogółu mieszkańców Papui Zachodniej. Utrzymanie dotychczasowego tempa migracji może doprowadzić do tego, że około 2030 roku Papuasi będą stanowili zaledwie 15% populacji swego rodzimego terytorium (Elmslie, Webb-Gannon 2013).

3.3.4. Zabór surowców naturalnych i niszczenie środowiska

Program transmigracyjny zagraża własności gruntów komunalnych, zarządzanych w Papui Zachodniej przez tradycyjne społeczności klanowe i plemienne. Własność tubylczej ziemi podważana jest jednocześnie przez wielkie przedsięwzięcia gospodarcze związane z górnictwem, wyrębem lasów i plantacjami przemysłowymi. Od lat 60. ubiegłego wieku w centrum zainteresowania indonezyjskiego rządu i jego międzynarodowych partnerów znajdowały się zasoby naturalne Papui Zachodniej. W 1967 roku amerykańska firma Freeport McMoRan otrzymała pozwolenie na eksploatację olbrzymich złóż złota i miedzi w Ertsberg, rozszerzone następnie na Grasberg – złóż, co należy podkreślić, o istnieniu których większość Papuasów wówczas nie wiedziała (Bonczol 2012: 232). Jak pisze Anna Grzywacz, „koncesje były przyznawane indonezyjskim, zagranicznym przedsiębiorstwom bez konsultacji z lokalnymi społecznościami, a często przy ich sprzeciwie i z naruszeniem ich tradycji oraz miejsc kultu” (2014: 142).

Wyrąb lasów prowadzony na skalę przemysłową pozbawił wiele zachodniopapuaskich społeczności ich tradycyjnych ostoi. Nawet jeżeli jakaś wspólnota dobrowolnie godziła się na eksploatację zasobów na jej terenie, to często była wykorzystywana i oszukiwana, otrzymując w zamian niewspółmiernie małe środki. W latach 1982–1990 przeciętnie 163 tys. ha lasów było niszczone każdego roku w Papui Zachodniej. Na podstawie badań przeprowadzonych w miejscach nielegalnego wyrębu w obszarach Sorong,

Manokwari, Jayapura, Bintuni i Fak Fak w latach 2003–2005 potwierdzono bezpośrednie finansowe powiązania tych przedsięwzięć z indonezyjskim wojskiem (Anderson 2015: 14). W lutym 2005 roku na podstawie prowadzonych przez trzy lata badań indonezyjska organizacja ekologiczna Telepak oraz Environmental Investigation Agency oskarżyły armię i rząd o wspieranie i organizowanie nielegalnej działalności na tle handlu drewnem merbau. Sprawa dotyczyła przemytu 300 tys. metrów sześciennych drewna miesięcznie z Papui Zachodniej do Chin. Raport stwierdza, że operacja była zarządzana przez wysokich rangą oficerów indonezyjskiego wojska (Wing, King 2005: 4).

Stosunkowo nowe zagrożenie generują wielkie monokultury biologiczne i plantacje palmy oleistej, które po zdegradowaniu dużych obszarów Borneo i Sumatry są obecnie implementowane w różnych regionach Papui Zachodniej. Rozwój ich w obszarach zamieszkałych przez wiejskie wspólnoty doprowadza do degradacji lub zubożenia środowiska, narażając na niewydolność tradycyjne metody gospodarowania. Obecność firm związanych z sektorem oleju palmowego budzi sprzeciw, ale i podziały wśród grupy etnicznej Yerisiam w Nabire. Firmy rozpoczynające prace w Papui Zachodniej starają się wykorzystywać nieznaną zasad gospodarki pieniężnej u tradycyjnych wspólnot, oferując im odpłatności za korzystanie z ziemi znacznie poniżej średniej ceny rynkowej. Arfakowie poczuli się oszukani przez firmę Medco. Odszkodowania na poziomie 450 tys. rupii od hektara nie bez przyczyny uchodzą za niskie, ale i tak okazują się wyższe, niż rekompensaty wypłacane przez inne plantacje palmy oleistej w Papui Zachodniej. Najwyższy wskaźnik zadośćuczynienia wokół Merauke osiągnął 300 tys. rupii/ha, niektóre wspólnoty w 2007 roku przekonano jednak do sprzedaży ziemi za kwotę 50–70 tys. rupii/ha. W Sorong w ewidentny sposób oszukano członków ludu Mooi, wyludzając od nich ziemię za 6000 rupii/ha (Medco in Manokwari 2014).

3.4. Stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy

Program *transmigraasi* prowadzi do populacyjnego zdominowania rdzennych mieszkańców Papui Zachodniej przez ludność napływową. Dalsza jego realizacja może skutkować zmianami demograficznymi odpowiadającymi historycznym procesom, które dokonały się w ubiegłych wiekach na kontynentach amerykańskich i w Australii – gdzie ludność tubylcza stanowi na ogół nieznaczny odsetek wobec pozostałej populacji kraju.

Zdaniem Michaela Rumbiaka, demografa z Uniwersytetu Cenderawasih w Jayapurze, Indonezyjski Program Narodowego Planowania Rodziny (Keluarga Berencana Nasional – KBN) ponosi całkowite fiasko. Przy obecnej

stopie przyrostu demograficznego i wysokiej umieralności niemowląt Papuasi będą potrzebowali kolejnych 150 lat, aby podwoić swoją populację. KBN postrzegany jest przez wielu Papuasów jako środek kontrolowania tubylczych społeczności przez rząd w Dżakarcie (Wing, King 2005: 15). Program ten powstał z myślą o gęsto zaludnionych obszarach, takich jak Jawa, Bali czy Madura i pozostaje niekompatybilny z potrzebami oraz warunkami, w jakich żyją Papuasi.

3.5. Przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy

W serii artykułów zawierających wyniki śledztwa dziennikarskiego, korespondent Fairfax Media w Indonezji, Michael Bachelard opisał szczegółowo nabór zachodniopapuaskich dzieci i młodzieży do szkół islamskich na Jawie. Dzieci rekrutowane przez agentów pochodzą przede wszystkim z rodzin o trudnym położeniu materialnym, rodzin niepełnych, bądź są osierocone. Rodzice, którzy godzą się na edukację swoich dzieci są przekonani, że oddają je do szkół ze standardowym programem nauczania. Po dotarciu na miejsce imiona dzieci są zmieniane, a one same zostają poddawane surowym wymagom wychowania koranicznego. W większości tego typu szkół uczniowie uczestniczą w siedmiu godzinach modlitw dziennie i w dwukrotnie krótszej nauce czytania i pisania, nauk przyrodniczych i społecznych. Te spośród nich, które łamią dyscyplinę są karane fizycznie (Bachelard 2014)⁸.

Jedną z radykalnych, islamskich organizacji, Al Fatih Kafah Nusantara (AFKN) oznajmia wprost, że konwersja religijna Papuasów ma zostać wykorzystana do celów politycznych. Jej lider Fadzlan Garamatan nie ukrywa, że AFKN przeniosła z Papui Zachodniej do szkół z internatem 2200 dzieci w ramach programu nacjonalistycznej socjalizacji i islamizacji, gdyż – jego zdaniem – pod wpływem islamu „pragnienie niezależności zmniejsza się”. Dzieci odseparowane od swojej rodziny mogą odwiedzać ją raz na trzy lata; kontakt telefoniczny jest utrudniony. Dzieci powracające z takiego przeszkolenia, zdaniem papuaskiego pastora Benny’ego Giaya, po poddaniu „praniu mózgu” stają się zupełnie innymi osobami (Bachelard 2013).

Dodać należy, że programy pacyfikacji rdzennej ludności ze zbuntowanych wobec metropolii ziem, poprzez jawaizację i islamizację, mają w Indo-

⁸ Program islamizacji i jawaizacji zachodniopapuaskich dzieci jest wspierany przez wiele osobistości indonezyjskiego życia publicznego. Wśród nich znaleźli się minister gospodarki Hatta Rajsa (2009–2014), minister spraw religijnych Suryadharma Ali (2009–2014), a także bezpośrednio zaangażowana Tutty Alawiyah, minister ds. kobiet za czasów Suharto.

nejzi długą tradycję. W 1969 roku Suharto zaproponował przeniesienie na Jawę 200 tys. dzieci „zacofanych i prymitywnych Papuasów, nadal żyjących w epoce kamiennej”, by kształcił je na Jawie. Podobna sytuacja miała miejsce na Timorze. W Papui Zachodniej proces ten jest kontynuowany. O jego prawdziwym celu – dekonstrukcji lokalnych społeczności – świadczy fakt, że indonezyjska administracja od dziesiątek lat zaniedbuje inwestycje edukacyjne i medyczne w samej Papui Zachodniej, znajdując jednak środki na cel kierunkowo tożsamy, prowadzony na odległej Jawie.

■ Podsumowanie: ludobójstwo kolonialne, ludobójstwo zimne

Klasyfikacja praktyk towarzyszących obecności indonezyjskiej w Papui Zachodniej na przestrzeni ostatniego półwiecza, zestawiona z treścią Artykułu II Konwencji w Sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa, dostarcza silnych przesłanek do postawienia tezy o ludobójstwie dokonywanym na peryferiach Indonezji. Jim Elmslie oraz Camellia Webb-Gannon, analizujący ten sam problem w pracy *A Slow Motion Genocide: Indonesian Rule In West Papua* (2013), doszli do wniosku, że co najmniej cztery z pięciu czynów opisanych w Konwencji ds. ludobójstwa popełniono wobec Papuasów. Kontrowersje dotyczą tak naprawdę jednego warunku uwzględnionego w treści Konwencji. Jak zasugerowano we wstępie, ludobójstwo – jako proces – asocjowane jest najczęściej z systematyczną eksterminacją dokonywaną w stosunkowo krótkim okresie. Wieloaspektowa przemoc w Papui Zachodniej postrzegana bywa przez niektórych badaczy jako konflikt o niskiej intensywności bez biurokratycznej nadbudowy i motywacji wyniszczenia przeciwnej grupy.

Działalność Indonezyjczyków w Papui Zachodniej spełnia kryteria definicyjne ludobójstwa kolonialnego – rozciągniętego w czasie projektu, którego celem jest anihilacja ludności i jednoczesna grabież surowców znajdujących się na danym terenie. Na ten aspekt zwraca uwagę Kjell Anderson w pracy *Colonialism and cold genocide. Issue of West Papua* (2015). Wśród kluczowych elementów kolonializmu wymienia on instalację obcego reżimu, wywłaszczenie gruntów, zabór zasobów naturalnych oraz narzucanie ideologii i systemu wierzeń. Jeżeli ludobójstwu kolonialnemu towarzyszy nienawiść do zdominowanego podmiotu, to tym większe prawdopodobieństwo, że przeistoczy się ono w proces bezpośredniej i masowej eksterminacji. W przeciwieństwie do tego scenariusza większość przypadków kolonializmu prowadzącego do wyniszczenia ludności tubylczej opiera się na supremacji dominującego i wykorzystywaniu różnych niszczących środków, przewidzianych w klasycznym ujęciu Rafała Lemkina, służących pacyfikacji miejscowej ludności. Strategia

ta musi być jednak wprowadzana stopniowo. Opiera się ona na niszczeniu fundamentów egzystencji rdzennej ludności, a także systemowym ucisku o tak dużej intensywności i stopniu penetracji, że poddana im grupa ulega procesowi dezintegracji, etnozagłady, a nawet fizycznemu zatarciu. Kolonizator zainteresowany jest oficjalnie eksploatacją terytorium, a dekonstrukcja lokalnych społeczności jest przedstawiana jako skutek uboczny i przypadkowy, bądź nawet nieunikniony proces dziejowy. Rdzenni mieszkańcy są ukazywani bardziej jako element kolonizowanego środowiska, niż równorzędny podmiot wobec kolonizatora. Umożliwia to łatwiejsze przeniesienie ich poza główny krąg ludzkiej wspólnoty moralnej⁹.

Szukając kompromisu między koncepcjami ludobójstwa w stylu kolonialnym, a także ekspresyjnym i systematycznym genocydem nastawionym na eksterminację „wroga”, Anderson (2015) proponuje wprowadzenie rozróżnienia między „ludobójstwem zimnym” a „ludobójstwem gorącym”. Ludobójstwo gorące wiąże się z gwałtownymi emocjami, które pociągają za sobą chęć zniszczenia wrogiej grupy. Ludobójstwo zimne pozostaje beznamienne; może mu towarzyszyć pogarda i niechęć wobec „gorszego”, lecz prawdziwą jego cechą jest dominacja i zwierzchnictwo. Ludobójstwo gorące koncentruje się na mordowaniu i dokonywaniu aktów zniszczenia, które mają jak najszybciej przybliżyć zakładany cel. Ludobójstwo zimne koncentruje się na stopniowym naruszaniu warunków życia odrębnej grupy przy wykorzystaniu takich środków, jak niszczenie źródeł pożywienia i środowiska, wywłaszczenia oraz zabieranie dzieci z wrogiej grupy do własnej. Sprawcy ludobójstwa gorącego zamierzają zniszczyć grupę całkowicie. Sprawcy ludobójstwa zimnego niszczą odmienną grupę poprzez jej stopniowe zanikanie, za pośrednictwem takich narzędzi, jak marginalizacja, podporządkowanie i etnobójstwo. Anderson

⁹ Tezy Andersona znajdują potwierdzenie w historii najnowszej Papui Zachodniej. Papuasi w trakcie procesu indonezyjskiej rekolonizacji byli przez społeczność międzynarodową traktowani jako lud prymitywny. Jeszcze w 1945 roku Sukarno sugerował, że Papuasi są zbyt prymitywni, aby uczestniczyć w tworzeniu niezależnego narodu Indonezji (*Papua National Consensus* 2009). Suharto podnosił z kolei argument prymitywizmu w 1969 roku w kontekście masowego programu reedukacji zachodniopapuaskich dzieci na Jawie. W tym samym czasie generał Ali Murtopo, jeden z czołowych ideologów ładu Suharto, który stał na czele agencji wywiadowczej OPSUS oddelegowanej do nadzorowania Aktu Wolnego Wyboru w Papui Zachodniej, ironicznie sugerował, że jeżeli Papuasi chcą mieć swój własny kraj, to powinni zwrócić się do Amerykanów z prośbą o udostępnienie kawałka księżyca (Saltford 2000). Dokładnie w ten sam sposób wypowiadała się równoległe administracja prezydenta USA Johna Kennedy’ego, która wywierając nacisk na realizację wariantu aneksyjnego Papui, opisywała ją jako „kilka tysięcy mil ziemi zamieszkaanej przez kanibali” (Pilger 2006).

zaznacza, że granice między obiema tymi koncepcjami ludobójstwa są płynne. Pod wpływem takich czynników, jak wzrost poczucia zagrożenia w oczach sprawcy ludobójstwa, temperatura dokonywanego procederu może przesunąć się z pozycji zimnej na gorącą (Anderson 2015: 19).

Opierając się na rozróżnieniu zaproponowanym przez Andersona, przypadek indonezyjskiej obecności w Papui Zachodniej należy rozpatrywać w kategoriach ludobójstwa zimnego przesuwającego się w niektórych momentach, takich jak w wypadkach opisanych przez AHCR w raporcie „Neglected Genocide”, w stronę swojego gorącego odpowiednika.

■ Free West Papua Campaign

Dokumentowanie skali zbrodni dokonywanych przez Indonezyjczyków na Papuasach, z racji na politykę dezinformacyjną prowadzoną przez władze w Dżakarcie, stanowi trudne wyzwanie badawcze. „Zasłona milczenia wokół nich (secesjonistów papuaskich) jest starannie podtrzymywana. Dżakarta nie lubi, kiedy ktoś miesza się do ich spraw”, pisał włoski podróżnik Franceschi (1994: 26). Przypisać jednak trzeba, że kolekcjonowanie świadectw z roku na rok staje się zdecydowanie łatwiejsze, niż w latach 90. XX wieku. Współczesne pokolenia Papuasów korzystają z dostępnych narzędzi komunikacji, mają dostęp do internetu i telefonii komórkowej, opuszczają wioski i miasta, by studiować i dzielić się swoją historią i kulturą z przedstawicielami społeczeństwa krajowego i międzynarodowego. Wielu Papuasów żyje na uchodźctwie, prowadząc aktywną działalność rzeczniczą i popularyzatorską. Takimi organizacjami są Zjednoczony Ruch Wyzwolenia Papui Zachodniej (United Liberation Movement for West Papua) oraz Free West Papua Campaign (FWPC). Ta ostatnia, założona w 2004 roku przez Benny’ego Wendę, ma swoje biura w Wielkiej Brytanii, Holandii, Papui-Nowej Gwinei i Australii. W 2015 roku przedstawiciele Free West Papua Campaign odwiedzili Polskę, zapoczątkowując tym aktem działalność grupy solidarnościowej afiliowanej przy organizacji – Free West Papua Campaign Poland. Podczas spotkania z Papuasami przypomniano postać Bronisława Malinowskiego – etnografa urodzonego w Krakowie, który realizował część swoich badań w Melanezji. Zaryzykować można stwierdzenie, że jako spadkobiercy tradycji Malinowskiego posiadamy – a zwłaszcza środowisko naukowe w Polsce – swoistą predestynację i tradycję do prowadzenia i kontynuowania badań w tamtym regionie Ziemi. Sprawa Papui Zachodniej niesie za sobą wiele trudnych i kontrowersyjnych konotacji o charakterze historycznym, politycznym, antropologicznym, socjologicznym i etycznym. Jest więc tym większym i pilniejszym wzywaniem do pogłębionych studiów, do których symboliczny wkład stanowi powyższy artykuł.

LITERATURA PRZYWOŁYWANA

- Abrash Abigail (2001), *The Amungme, Kamoro & Freeport: How Indigenous Papuans Have Resisted the World's Largest Gold and Copper Mine*, „Mining Indigenous Lands”, vol. 25 (1).
- Anderson Benedict (1997), *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, przeł. Jerzy Amsterdamski, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Anderson Kjell (2015), *Colonialism and Cold Genocide: The Case of West Papua*, „Genocide Studies and Prevention: An International Journal”, vol. 9(2), s. 9–25.
- Bachelard Michael (2013), *They're taking our children*, „The Sydney Morning Herald” 4 maja.
- Bachelard Michael (2014), *Papuan children taken to Jakarta to be converted to Islam*, „The Sydney Morning Herald”, 2 marca.
- Bobii Selpius (2013), *Annihilation of Indigenous West Papuans: Challenge and Hope*, <http://www.scoop.co.nz/stories/HL1303/S00152/annihilation-of-indigenous-west-papuans-challenge-and-hope.htm> (dostęp: 15.01.2016).
- Bonczol Łukasz (2008), *Timor Wschodni: od reliktu kolonializmu do problemu międzynarodowego*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Bonczol Łukasz (2012), *Zrozumieć Indonezję. Nowy ład generała Suharto*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Butt Leslie (2005), *Lipstick Girls and „Fallen Women”: AIDS and Conspiratorial Thinking in Papua, Indonesia*, „Cultural Anthropology”, vol. 20(3), s. 412–441.
- Cribb Robert (2004), *The Indonesian Genocide of 1965–1966*, w: Samuel Totten (red.), *Teaching about Genocide: Approaches, and Resources*, Greenwich: Information Age Publishing, s. 133–143.
- Crocombe John (2007), *Asian In the Pacific Islands*, Suva: University of the South Pacific.
- Distressing images* (2011), *Distressing images of the killing of Derek Adii*, <http://westpapua-media.info/2011/05/16/warning-distressing-images-of-the-killing-of-derek-adii-may-14-2011/> (dostęp: 15.01.2016).
- Dummett Kel (2003), *Deathly Silence*, „Eureka Street”, vol. 13(9), s. 16–17.
- Elmslie Jim, Webb-Gannon Camellia (2013), *A Slow motion genocide. Indonesian rule in West Papua*, „Griffith Journal Law & Humanity Dignity”, vol. 1(2), s. 142, 166.
- Eriksen Thomas Hylland (2013), *Etniczność i nacjonalizm. Ujęcie antropologiczne*, przeł. Barbara Gutowska-Nowak, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Franceschi Patrice (1994), *Wśród Papuasów. Wyprawa w głąb prehistorii*, przeł. Janina Pałęcka, Warszawa: Wydawnictwo Iskry.
- Grzywacz Anna (2014), *Tożsamość narodowa i polityka zagraniczna Indonezji*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Human Rights abuses* (2015), *More than 700 West Papuan people persecuted – Human Rights abuses in West Papua have increased under Jokowi*, <http://freewestpapua.org/2015/12/18/more-than-700-west-papuan-people-persecuted-human-rights-abuses-in-west-papua-have-increased-under-jokowi/> (dostęp: 15.01.2016).
- Indonesian military* (2013), *Indonesian military shoot dead 11 year old West Papuan girl*, <http://freewestpapua.org/2013/07/17/indonesian-military-shoot-dead-11-year-old-west-papuan-girl/> (dostęp: 15.01.2016).

- Jelonek Adam W. (2002), *W stronę nieliberalnej demokracji: szkice z antropologii politycznej Azji Południowo-Wschodniej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- King Peter (2002), *Morning Star Rising? Indonesia Raya and the New Papuan Nationalism*, „Indonesia”, vol. 73, s. 89–127.
- Kirsch Stuart (2006), *Reverse Anthropology. Indigenous analysis of social and environmental relations in New Guinea*, Stanford: Stanford University Press.
- Konwencja (1948), *Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 18 lipca 1950 r.)*, „Dziennik Ustaw” 1952, nr 2, poz. 9.
- Laskowska Natalia (2012), *Indonezja*, Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Lundry Chris (2009), *Separatism and state cohesion in eastern Indonesia*, Tempe: Arizona State University.
- Medco in Manokwari (2014), *Medco in Manokwari: stepping up the pressure on land and community*, <https://awasmifee.potager.org/?p=754> (dostęp: 15.01.2016).
- Missala Michał (2002), *Szczęśliwy Timor, Smutna Papua*, „Stosunki Międzynarodowe” nr 3–4, s. 201–220.
- Mote Octovianus, Rutherford Danilyn (2001), *From Irian Java to Papua: The Limits of Primordialism in Indonesia's Troubled East*, „Indonesia”, vol. 72, s. 115–140.
- Neglected Genocide (2013), *The Neglected Genocide. Human rights abuses against Papuans in the Central Highlands 1977–1978*, Hongkong: Asian Human Right Commission.
- Nijakowski Lech (2013), *Rozkosz zemsty. Socjologia historyczna mobilizacji ludobójczej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Papua National Consensus (2009), <http://etan.org/etanpdf/2009/Papuan%20Consensus.pdf> (dostęp: 15.01.2016).
- Parkop Powes (1998), *Reinscription of West Papua as a Colonised State and People*, <http://freewestpapua.org/documents/reinscription-of-west-papua-as-a-colonised-state-and-people-powes-parkop/> (dostęp: 15.01.2016).
- Pilger John (2006), *The Secret War Against The Defenseless People Of West Papua*, <http://www.antiwar.com/orig/pilger.php?articleid=8684>, (dostęp: 15.01.2016).
- Practice of Torture (2015), *The Practice of Torture: Business As Usual in Papua*, AJAR, ELSHAM, TAPOL, <http://www.tapol.org/news/practice-torture-business-usual-papua> (dostęp: 15.01.2016).
- Premdas Ralph R. (1977), *Secessionist Politics in Papua New Guinea*, „Pacific Affairs”, vol. 50(1), s. 64–85.
- Saltford, John (2000), *UN Involvement with the Act of Self Determination in West Irian 1968 to 1969*, „Indonesia”, vol. 69, s. 71–92.
- Saltford, John (2002), *The United Nations and the Indonesian Takeover of West Papua, 1962–1969*, London: RoutledgeCurzon.
- Singh Bilveer (2008), *Geopolitics and the Quest for Nationhood*, New Brunswick: Transaction Publishers.
- Wing John, King Peter (2005), *Genocide in West Papua? The role of the Indonesian state apparatus and a current needs assessment of the Papuan people*, Canberra: Centre for Peace and Conflict Studies, University of Sydney, and ELSHAM Jayapura.
- Żuchowski Damian (2011), *Biak 1998 – przemilczana masakra*, <http://wolnemedi.net/historia/biak-1998-przemilczana-masakra/> (dostęp: 15.01.2016).

- Żuchowski Damian (2012), *Militarna wendetta w odpowiedzi na lincz*, <http://wolnemedi.net/prawo/militarna-wendetta-w-odpowiedzi-na-lincz/> (dostęp: 15.01.2016).
- Żuchowski Damian (2014), *Morderstwo w przeddzień wizyty prezydenta Indonezji*, <http://wolnemedi.net/polityka/morderstwo-w-przeddzien-wizyty-indonezyjskiego-prezydenta/> (dostęp: 15.01.2016).
- Żuchowski Damian (2015), *Masowe aresztowania cywilów i palenie domów w Utikini*, <https://krewpapasow.wordpress.com/2015/01/22/masowe-aresztowania-cywilow-i-palenie-domow-w-utikini/> (dostęp: 15.01.2016).

Damian Żuchowski

FORGOTTEN GENOCIDE. ANALYSIS OF GENOCIDAL PRACTICES OF INDONESIANS AGAINST THE INHABITANTS OF WEST PAPUA

The aim of the article is to characterize the genocidal practices used by the structures of the Indonesian state towards the inhabitants of West Papua. In the first part the author presents a historical overview of decolonization of Indonesia and the birth of the Papuan national liberation movement. The main axis for the construction of the paper is Article II of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide listing genocide acts, which are the subjects of subsequent subchapters analyzing the genocide issue in West Papua. The final part of the article refers to the concept of colonial genocide and briefly describes the Free West Papua Campaign.

Słowa kluczowe: ludobójstwo, Indonezja, Papua-Nowa Gwinea, dekolonizacja, *genocide studies*.

Key words: genocide, Indonesia, Papua-New Guinea, decolonization, genocide studies.